

Puolustusvaliokunnan mietintö n:o 5 hallituksen esityksestä laiksi puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunta on 20 päivänä syyskuuta 1994 lähettänyt puolustusvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen n:o 132 laiksi puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta.

Ulkoasiainvaliokunta on eduskunnan päätöksen mukaisesti antanut valiokunnalle lausuntonsa. Lausunto (UaVL 2) on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina kaupallinen neuvos Arto Koski, vanhempi hallitussihteeri Seppo Paasonen ja esittelijä Jari Takanen puolustusministeriöstä, apulaisosastopäällikkö Pekka Ojanen ja lähetystöneuvos Ari Tasanen ulkoasiainministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Martti Simola oikeusministeriöstä, nuorempi hallitussihteeri Tuula Kulovesi kauppa- ja teollisuusministeriöstä, poliisiylitarkastaja Jorma Toivanen sisäasiainministeriöstä, apulaisosastopäällikkö Reijo Virtanen tullihallituksesta, osastopäällikkö Arto Jokinen Kemianteollisuus ry:stä, toimitusjohtaja Harri Malmberg Metalliteollisuuden Keskusliitosta, tutkija Pekka Visuri Ulkopoliittisesta instituutista, amanuenssi, VM Unto Vesa TAPRIsta, pääsihteeri Taina Dahlgren Ihmisoikeusliitosta, tekniikan lisensiaatti Helena Kekkonen ja professori Göran von Bonsdorff Rauhankasvatusinstituutista, puheenjohtaja Kalevi Suomela Suomen Rauhanliitto — YK-yhdistys ry:stä, toiminnanjohtaja Teemu Matinpuro Suomen Rauhanpuolustajat ry:stä, asevientiryhmän jäsen Timo Mielonen Suomen Sadankomitealiitto ry:stä, varatoimitusjohtaja Juha Mikkola Patruunatehdas Lapua Oy:stä, toimitusjohtaja Henry Paasikivi Sako Oy:n Riihimäen tehtailta, pääluottamusmies Markku Tuikkanen Sako Defencetec Oy:n Tourulan tehtaalta sekä johtaja Kirsti Peltonen Valmet Lentokoneiteollisuus Oy:stä.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuk-

sesta annettua lakia muutettavaksi siten, että annetut säännökset ja menettelytavat saatetaan vastaamaan Suomea velvoittavia kansainvälisiä vientivalvontajärjestelyjä. Esityksen tavoitteena on Suomen asevientipolitiikan saattaminen muodoiltaan yhdenvertaiseksi ja soveltamislaitaan yhdensuuntaiseksi muiden länsieurooppalaisten maiden, erityisesti EU-maiden, vastaavan viennin kanssa.

Hallituksen esityksen mukaan puolustustarvikkeiden maastavientiä ja kauttakuljetusta olisi sallittua ainoastaan siihen myönnetyllä luvalla. Lupaviranomaisina toimisivat edelleen valtioneuvosto ja puolustusministeriö. Tarvittaessa asia voitaisiin käsitellä puolustusministeriön asettamassa työryhmässä tai kauppa- ja teollisuusministeriön asettamassa vientivalvontaneuvotelokunnassa.

Lain pohjalta annettavassa asetuksessa puolustustarvikkeet jaoteltaisiin neljään tuoteluokkaan. Tuoteluokkien yksityiskohtaisesta sisällöstä määrättäisiin puolustusministeriön päätöksellä.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan myös, että valtioneuvosto vahvistaisi kansainväliset ja turvallisuuspoliittiset periaatteet käsittävät yleiset suuntaviivat puolustustarvikkeiden maastaviennistä. Suuntaviivat olisivat perustana lupaviranomaisen toiminnalle.

Nykyisen puolustustarvikkeiden vientiä koskevan lain eräänä epäkohtana on hallituksen esityksen mukaan ollut, että sen soveltaminen on merkinnyt pahimmillaan moniportaista ja aikaa vievää lupakäsittelyä jopa suhteellisen vähäisissä vienneissä. Tulkintatapauksissa, jollaisia viennit lähes kaikkiin OECD-maiden ulkopuolella oleviin maihin ovat olleet, pääsääntönä on ollut pidättyvyys eli käytännössä luvan epääminen. Tämä on vaikeuttanut alan teollisuutemme vientiedellytyksiä ja kilpailuehtoja muiden läntisten maiden teollisuuden suhteen. Nykyisen lain sisältämä kaavamainen lausuntopyyntömenettely ulkoasiainministeriöltä on hämärtänyt vastuunjakoa lupaviranomaisten ja lausunnonantajan välillä. Käytännössä viennistä riippuvat puolustus-

teollisuuden kehitysedellytykset on voimassa olevan lain perusteella langetettu ulkoasiainministeriön vastuulle.

Lupamenettelyn yksinkertaistamiseksi on ulkoasiainministeriö jo vuoden 1993 alusta antanut yksittäiset hakemuskohtaiset kirjalliset lausunnot korvaavan yleislausunnon useiden vientien osalta. Joissakin tapauksissa on otettu käyttöön suullinen lausuntomenettely. Hallituksen esityksessä onkin pyritty ottamaan huomioon Suomen asevientipolitiikan ja sitä ohjaavien kansainvälisten periaatteiden ja velvoitteiden lisäksi myös nykyisen lainsäädännön soveltamiskäytännön esiintuomat muutostarpeet.

Valiokunnan kannanotot

Viennin merkitys puolustustarviketeollisuudelle. Kuten hallituksen esityksessäkin on todettu, Suomen puolustustarvikkeiden vienti on vuosina 1980—1993 pysynyt reaalisesti lähes samana yltämättä kertaakaan edes 0,1 prosenttiin maamme kokonaisviennistä. Viimeisenä kuutena vuotena viennin arvo on ollut alle 0,05 prosenttia kokonaisviennistä. Lähinnä kotimarkkinateollisuutena toiminut puolustustarviketeollisuus on mm. valtiontalouden säästövelvoitteiden ja Hornet-hankinnan johdosta joutunut kotimaiseen kysyntäkriisiin. Myös eräät viimeaikaiset maavoimien hankinnat ulkomailta ovat vieneet pohjaa kotimaiselta puolustustarviketeollisuudelta. Alan yritysten tulevaisuus on vaakaaladalla.

Puolustusvaliokunta viittaa aiempiin kannanottoihinsa uskottavasta ja itsenäisestä puolustuksesta ja toteaa, että nämä, kuten kriisiajan valmiudet yleensäkin, edellyttävät katetta, josta puolustusalan valmistuskapasiteetti ja osaaminen muodostavat tärkeän elementin. Kotimaisen menekin laskua onkin valiokunnan mielestä perustellusti esitetty kompensoitavaksi vientiä lisäämällä, mikä saattaisi pitkällä tähtäyksellä auttaa pitämään yllä riittävää omaa puolustustarviketeollisuutta.

Suomen puolustustarvikeliikenteessä on tähän saakka noudatettu äärimmäistä varovaisuutta. Samanaikaisesti aseteknologian jatkuva kehitys maailmalla on siirtänyt kysyntää korkean teknologian monimutkaisiin järjestelmiin. Alan tuotantorakenne Suomessa on jäänyt melko alkeelliseksi ja suomalainen valmistus koostuu ns. perusmateriaalista: ruudista, patruunoista, kivää-

reistä, ammuksista, kranaatinheittimistä, tykeistä sekä panssaroiduista ajoneuvoista. Huipputeknisiä asejärjestelmiä, esimerkiksi ohjuksia tai raskaita aseita, ei Suomessa valmisteta. Nykyisellä tuotevalikoimalla on kysyntää lähinnä kehitysmaissa. Asemarkkinat ovat muutenkin supistuneet kylmän sodan järjestelmän murruttua ja useiden alueellisten konfliktien saatua poliittisen ratkaisun.

Aseviennissä vallitsee eräänlainen dilemma: kysyntää ja markkinoita on siellä, minne ei saa viedä, kun taas siellä, minne saa viedä, ei ole ainakaan Suomen nykyisillä puolustustarvikkeilla menekkiä. Tämä antaa valiokunnan mielestä viitteitä siitä, että pelkkä lupaharkinnan muuttaminen ei ole ratkaisu alan yritysten kannattavuusongelmiin. Hallinnollisten ja poliittisten ehtojen muuttaminen rohkaisee niitä kuitenkin panostamaan korkeamman jalostusarvon tuotteisiin, monipuolistamaan tuotantorakennettaan ja kohottamaan osaamistasoaan. Säännösmuutosten mahdollinen elvyttävä vaikutus tuntunee vasta pidemmällä tähtäyksellä.

Monet Suomen hankinta- ja materiaalioliittikkaa koskevat rajoitteet ovat mm. Pariisin rauhansopimuksen sotilaallisten artiklojen kumoamisen myötä poistuneet tai menettäneet merkityksensä. Hallitus on katsonut esitystä antaessaan, että puolustus- ja ampumatarvikeliikenteen ehtojen tulee olla verrannolliset muiden länsieurooppalaisten maiden vastaavassa viennissään soveltamien ehtojen kanssa.

Lakiin ehdotetaan sisällytettäväksi säännös sellaisen tavaran maastaviennistä, joka on tarkoitettu käytettäväksi ainoastaan toisen puolustustarvikkeen komponenttina. Komponenttien viennin oletetaan helpottuvan, koska niiden jälleenvienti ostajamaassa koottuihin tuotteisiin sisältyvinä kuuluu yksinomaan ostajamaan valvontaan ja vastuulle; loppukäyttöselvityksen antaisi se, jonka oman tuotteen valmistuksessa komponenttia käytettäisiin. Puolustustarviketeollisuus ottaneekin uusien säännösten myötä tavoitteekseen komponenttien ja osajärjestelmien valmistamisen jatkuvasti kehittyviin huiputeknisiin puolustusjärjestelmiin.

Valiokunta pitää selvänä, että kovasti kilpailuilla asemarkkinoilla joudutaan kohtaamaan myös huomattavia poliittisia riskejä. Tämänkin vuoksi valiokunta korostaa tarvetta suunnata kotimaiselle teollisuudelle puolustuskäyttöön ylläpitämiseksi välttämättömät tilaukset, vaikka ne useassa tapauksessa tulevat kalliimmiksi kuin ulkomaiset hankinnat.

Kansainvälinen yhteistyö puolustustarvikealalla. Suomella on ollut kansainvälistä yhteistyötä puolustustarvikealalla tähän mennessä varsin rajoitetusti. Pohjoismaiden puolustusministerit ovat vastikään allekirjoittaneet puitesopimuksen keskinäisestä puolustusmateriaaliyhteistyöstä. Lähtökohtana on, että sopimuksen tarkoittama yhteistyö koskee vain puolustusmateriaalialaa ja että yhteistyöhankkeet voidaan toteuttaa vain kulloinkin myönnettyjen määrärahojen puitteissa. Yhteistyön tavoitteena on päästä kustannussäästöihin muun muassa vähentämällä tuotannon, tutkimuksen ja kehitystyön päällekkäisyyksiä sekä pyrkimällä yhteishankintoihin ja lisäämällä materiaaliteollisuuden yhteistyömahdollisuuksia.

EU:n jäsenvaltiot ovat saadun selvityksen mukaan ryhtyneet käsittelemään varsinaisen asevientipolitiikan kysymyksiä Euroopan poliittisen yhteistyön (EPC) puitteissa ja Maastrichtin sopimuksen tultua voimaan yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan puitteissa. Rooman sopimuksessa puolustustarvikkeiden tuotantoon, vientiin ja tuontiin liittyvät kysymykset rajattiin yhteisötoimivallan ulkopuolelle, pelkästään kansallisen määräysvallan piiriin. Tämä on lähtökohtana EU:n jäsenmaiden osallistuessa NATOn tai WEU:n puitteissa harjoitettavaan puolustustarvikealan monenväliseen tutkimus-, kehitys- ja valmistusyhteistyöhön. WEU:ssa on käynnistymässä työ EU-maiden yhteisen puolustusmateriaalipolitiikan luomiseksi. Suomen tavoitteena on päästä mukaan WEU:ssa jo tapahtuvaan materiaaliyhteistyöhön (WEAG). Suomen omassa kansallisessa lupaharkinnassa on saadun selvityksen mukaan tarkoitus ottaa yhtenä tekijänä huomioon laajentuvan viiteryhmämme asevienneistä saatava vertailutieto. EU:n jäsenmaat pyrkivätkin poliittisen unionin perspektiivillä kansallisten asevientipolitiikkojen harmonisointiin.

Kansainväliset sopimukset ja sitoumukset. Hallitus esittää, että valtioneuvosto vahvistaisi kansainväliset ja turvallisuuspoliittiset periaatteet käsittelevät yleiset suuntaviivat puolustustarvikkeiden maastaviennistä. Suuntaviivoihin, jotka olisivat perustana lupaviranomaisten toiminnalle, ehdotetaan sisällytettäväksi Suomea velvoittavista kansainvälisistä sopimuksista ja sitoumuksista johtuvat periaatteet. Lisäksi suuntaviivat sisältävät YK:n, ETYKin ja EU:n hyväksymät asevientikriteerit sekä asevientiperiaatteita.

Ulkoasiainvaliokunnan lausunnossa on todettu, että puolustustarvikkeiden maastavientiin vaikuttavia säädöksiä sekä kansainvälisiä sopi-

muksia ja sitoumuksia ovat muun muassa YK:n turvallisuusneuvoston sitovalla päätöksellä määräämät talouspakotteet, asevientikiellot ja suositukset sekä biologia, kemiallisia ja tavanomaisia aseita koskevat kansainväliset sopimukset. Tukeakseen kansainvälisiä asensulkuponnisteluja Suomi on vuosina 1991 ja 1992 liittynyt jäseneksi seuraaviin teollisuusmaiden kansallisia vientivalvontatoimia koordinoiviin valvontajärjestelyihin, joiden jäsenyysselvitteet myös koskevat puolustustarvikkeiden maastavientiä: ohjusteknologian valvontajärjestely (MTCR), kemiallisten ja biologisten tuotteiden valvontajärjestely eli Australian ryhmä (AG) ja ydinalan kaksoiskäyttötuotteiden valvontajärjestely (NSG).

Suomessa lupahakemuksen ratkaisemisen perustana sovelletaan ETYKin 25.11.1993 hyväksymiä tavanomaisen aseistuksen maastasiirtoja ohjaavia periaatteita sekä EU:n asevientikriteerejä. EU-maat ovat keskuudessaan hyväksyneet kahdeksan kriteeriä tavanomaisten aseiden viennille. Kriteerit ovat poliittisluonteisia ja melko väljiä. Eri EU-mailla on ollut käytännössä erilaisia lähestymistapoja tavanomaisten aseiden vientiin ja niiden vientivalvontaan.

Ehdottoman esteen viennille muodostavat YK:n turvallisuusneuvoston asettamat sitovat vientikiellot, EU:n ase-embargot tai muut monenvälisesti sovitut vientirajoitteet. Muissa tapauksissa vastaanottajamaan tilanne arvioidaan erittelevästi sekä punnitaan vietävien puolustustarvikkeiden luonne, rooli ja käyttö.

Hallituksen puolustustarvikelakiin ehdottamat muutokset tekevät mahdolliseksi EU:n asevientipoliittisen *acquis*'n toimeenpanon ja soveltamisen Suomessa; EU:n asevientikriteerit, EU:n ase-embargojen noudattaminen ja EU:n tuotelista liitetään myös tosiasiallisesti Suomen säädöksiin. Uuden tuotelistan myötä valvonnan ala laajenee merkittävästi ja yhtenäistyy muiden länsimaiden valvonnan kanssa. Vientivalvontaa lähennetään kaksoiskäyttötuotteiden valvontaan ja ulkoasiainministeriön ohjaava rooli muuttuu kokonaisharkintaan osallistuvaksi.

Ihmisoikeudet ja turvallisuuspolitiikka. Ulkoasiainvaliokunta tähdentää lausunnossaan erityisesti ihmisoikeusnäkökohtien huomioon ottamista puolustustarvikkeiden viennissä. Valiokunta on huolestunut siitä, että suomalaisia puolustustarvikkeita on viety sellaisiin maihin, joissa on ollut vakavia sisäisiä konflikteja ja ihmisoikeusrikkomuksia. Ennen kaikkea tulisi ulkoasiainvaliokunnan mielestä suhtautua pidättyvästi

puolustustarvikkeiden vientiin sellaisiin kehitysmaihin, jotka ovat demokratioina epävakaita ja konfliktialttiita ja syyllistyvät vakaviin ihmisoikeusrikkomuksiin. Valtioneuvoston vahvistamiin suuntaviivoihin tulisi sisällyttää ohje, jonka mukaan puolustustarvikkeiden vienti ei ole sallittua sellaiseen maahan, jossa esiintyy vakavia sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia.

Myös puolustusvaliokunnan mielestä puolustustarvikeviennin turvallisuuspoliittisen tarkoituksenmukaisuuden harkinnassa on ihmisoikeuksien huomioon ottamisen oltava tärkeällä sijalla. Valiokunta toteaa, että ihmisoikeuksien kunnioittaminen viennin lopullisessa määrämaassa sisältyy yhtenä kriteerinä Euroopan unionin asevientikriteereihin. Suomella ei ole EU:n jäsenenäkään mitään syytä vaarantaa kansainvälistä arvostustaan sallimalla sotatarvikkeiden vientiä sellaisiin maihin, joissa suomalaista materiaalia käytettäisiin sisäisissä selkkauksissa.

Valiokunta katsoo saamiensa selvitysten perusteella, että aseistuksen vientihankkeisiin pitäisi jatkossakin lähteä mukaan vain matalan riskin alueilla ja noudattaen tiukasti kansainvälisiä sitoumuksia. Vientivalvonta on saatava kansainvälisesti niin kattavaksi, että rikkomukset voidaan ehkäistä jo ennakolta. Suomi ei myöskään puolustustarviketeollisuuden kehittämistyössä saa luoda riippuvuussuhteita, jotka vaarantavat sotilaalliseen liittoutumattomuuteen ja itsenäiseen puolustukseen nojaavan turvallisuuspoliittisen peruslinjan noudattamisen.

Muita näkökohtia. Hallituksen esityksessä todetaan, että lupamenettelyn hajaantuminen tuoteryhmästä riippuen liian monelle viranomaiselle on Suomessa ongelma. Kysymys myös puolustustarvikkeiden vientilupa-asioiden siirtämisestä kauppa- ja teollisuusministeriöön otetaan aikanaan tarkasteltavaksi uuden kokonaisvaltaisen vientivalvontalain valmistelujen yhteydessä. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan koko strategisen vientivalvonnan kattava puitelaki on valmisteilla ja — mikäli myös puolustustarvikkeet siirrettäisiin sen piiriin — tarkoittaisi sitä, että myös lupaviranomaistehtävät siirtyisivät puolustusministeriöltä kauppa- ja teollisuusministeriölle.

Lakiehdotus. Hallitus ehdottaa puolustustarvikelain 2 §:n 2 momenttiin säännöstä, jolla osaltaan määritellään valtioneuvoston yleisistunnon ja ministeriön välinen toimivalta maastavientiluvan myöntämisessä. Säännöksessä viitataan 5 §:ssä tarkoitettuun tuoteluokkajakoon. Halli-

tuksen esityksen 5 §:n mukaan asetuksella säädetään, mitkä puolustustarvikkeet kuuluvat 2 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston yleisistunnossa käsiteltäviin asioihin. Yleisistunnossa ratkaistaan ensimmäiseen ja toiseen tuoteluokkaan kuuluvia puolustustarvikkeita koskevat lupaasiat. Samoin lupahakemus saatetaan puolustusministeriön esittelystä valtioneuvoston yleisistunnon ratkaistavaksi, jos lupa-asian ulko- ja turvallisuuspoliittinen merkitys sitä edellyttää. Puolustusministeriö ratkaisisi lain ja asetuksen mukaan kolmanteen ja neljänteen tuoteluokkaan kuuluvat maastavientiasiat. Toimivallan jako valtioneuvoston yleisistunnon ja puolustusministeriön välillä ei ole käytännössä selvä, mutta esitys vastaa hallinnon kehittämisen yleisiä tavoitteita lupa-asioiden vähentämisestä ja siirtämisestä valtioneuvoston yleisistunnosta alemmille viranomaisasioille. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan ei ole löydettävissä normia, jolla toimivallan jako voitaisiin lakitasolla määritellä esitettyä selkeämmin, säilyttäen silti riittävä joustovara.

Ehdotuksen mukaan ulkoasiainministeriön lausunto pyydetäisiin jatkossa vain, kun maastavientilupa-asia sitä edellyttää (4.2 §). Sisällöllinen lupaharkinnan ohjaus siirrettäisiin valtioneuvostolle, joka vahvistaisi uuden 3 §:n 2 momentin nojalla ”puolustustarvikkeiden maastaviennissä ja kauttakuljetuksessa noudatettavat yleiset suuntaviivat”. Valiokunta painottaa saamansa selvityksen perusteella, että suuntaviivat voivat oikeudelliselta sitovuudeltaan olla vain ohjeellisia. Vaikka ehdotuksen perustelujen mukaan tämä näyttää olevan tarkoitus, ei tämä käy itse pykälän sanamuodosta riittävän selvästi ilmi, koska sanottuja yleisiä suuntaviivoja tulisi ”noudattaa”. Suuntaviivojen ohjeellisuus ei myöskään ole ilmeistä valiokunnalle toimitetun ko. asiakirjan luonnoksen kohdan 6.1. valossa, jonka mukaan ”... tulee lupa myöntää ... ellei estettä myöntämiseen voida osoittaa”. Lupaviranomaisen harkintavaltaa ei voida hallituksen ehdottaman 3 §:n 2 momentin nojalla rajoittaa sanotulla tavalla ”suuntaviivat”-asiakirjassa. Mikäli rajoitus halutaan säätää, se olisi asianmukaisinta tehdä itse laissa. Valiokunta ehdottaa 3 §:n 2 momentin korjaamista muotoon: ”Valtioneuvosto vahvistaa puolustustarvikkeiden maastavientia ja kauttakuljetusta koskevat yleiset suuntaviivat.”

Lakiehdotuksen 5 §:n 1 momenttiin hallitus ehdottaa muotoilua, jossa asetus ja ministeriön päätös tulisivat säädetyiksi rinnakkaisiksi, vaik-

kakaan tämä ei näytä olleen perustelujen valossa tarkoitus. Valiokunta on täsmentänyt säännöksen sanamuotoa.

Edellä esitettyyn ja hallituksen esityksen perusteluihin viitaten valiokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että hallituksen esitykseen sisältyvä lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvana:

Laki

puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta 9 päivänä maaliskuuta 1990 annetun lain (242/90) 1 §:n 1 ja 2 momentti, 2 §, 4 §:n 2 ja 3 momentti ja 5 §:n 1 momentti sekä lisätään 3 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

1 ja 2 §
(Kuten hallituksen esityksessä)

3 §

Valtioneuvosto vahvistaa puolustustarvikkeiden maastavientiä ja kauttakuljetusta koskevat yleiset suuntaviivat.

4 §
(Kuten hallituksen esityksessä)

5 §

Asetuksella ja sen nojalla puolustusministeriön päätöksellä annetaan yksityiskohtaisempia säännöksiä ja määräyksiä siitä, mitä tarvikkeita pidetään tässä laissa tarkoitettuina puolustustarvikkeina, sekä siitä, miten ne ryhmitellään lupasioiden käsittelyä varten neljään tuoteluokkaan.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 199 .

Helsingissä 20 päivänä joulukuuta 1994

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Lamminen, varapuheenjohtaja Laakso, jäsenet von Bell, Ihmäki, Kasurinen, Laitinen, Lindqvist, A. Ojala,

Pura, Pykäläinen, Rimmi, Saastamoinen, Seivästö, Westerlund ja Vihriälä sekä varajäsenet Joupila ja Kohijoki.

Vastalauseita

I

Hallituksen esitys n:o 132 laiksi puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta on mielestämme puutteellinen niiltä osin kuin se koskee asevientä sellaisiin maihin, joissa esiintyy vakavia sisäisiä konflikteja tai ihmisoikeusrikkomuksia.

Viime aikoina ovat huomiota herättäneet valtioneuvoston myöntämät asevientiluvat Indonesiaan ja Turkkiin. Indonesia miehittää laittomasti Itä-Timoria ja on syyllistynyt siellä kansanmurhaan. Turkissa on meneillään sisällissotaa muistuttava tilanne Turkin hallituksen ja maan

kurdivähemmistön välillä. Hallituksen perustelu, ettei Suomen näille alueille viemillä kranaatinheittimillä tai panssaroiduilla miehistönkultusajoneuvoilla voi suoraan rikkoa ihmisoikeuksia, on kestävä.

Mielestämme tällaisia asevientihakemuksia tulisi käsitellä ensi sijassa Suomen ulkopolitiikan ja ihmisoikeuksien näkökulmasta eikä vain kotimaisen aseiteollisuuden vienti-intresseistä käsin.

Asevientiasioiden käsittelyä selkeyttäisi jatkossa huomattavasti, että vakavat sisäiset konfliktit ja ihmisoikeuksien loukkaukset muodostaisivat yksiselitteisen ja asevientilain pykäliin kirjatun esteen aseviennille.

Ehdotamme,

että mietinnön perusteluissa lausuttaisiin:

”Valiokunnan mielestä hallituksen esitys sisältää myös ongelmallisia piirteitä. Valiokunta katsoo, että ihmisoikeusnäkökohdat tulisi ottaa itse laissa selvemmin esille puolustustarvikkeiden vientiä rajoittavana tai jopa kokonaan kieltävänä seikkana. Valiokunnan mielestä ei ole riittävä, että ainoastaan valtioneuvoston vahvistamiin, kansainväliset ja turvallisuuspoliittiset periaatteet käsittäviin suuntaviivoihin sisältyisi rajoituksia puolustustarvikkeiden viennistä maihin, joissa on ulkoisia tai sisäisiä konflikteja tai ihmisoikeusrikkomuksia. Laissa tulisi valiokunnan mielestä myös selvästi kieltää suomalaisten puolustustarvikkeiden vienti sellaisiin maihin, joissa tapahtuu vakavia ihmisoikeusrikkomuksia. Tällä tarkoitetaan lähinnä sellaisia tilanteita,

joissa kohdemaan omat asevoimat tai turvallisuusjoukot ovat syyllistyneet vakaviin ihmisoikeusrikkomuksiin.

Valiokunta katsoo, että puolustusministeriön päättävä valtaa puolustustarvikkeiden vientiä koskevissa asioissa tulisi rajoittaa silloin, kun on epäiltävissä, että puolustustarviketta voidaan käyttää ihmisoikeusrikkomuksiin vastaanottajatai kauttakulkumaassa. Tällaiset tapaukset luokituvat valiokunnan mielestä niihin laajakantoisiin ja periaatteellisesti tärkeisiin asioihin, jotka kuuluvat lakiehdotuksen 2 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston yleisistunnon ratkaistaviksi.”

Lisäksi lain 3 §:ään tulisi lisätä uusi 2 momentti, jossa kielletään puolustustarvikkeiden vienti maihin, joissa tapahtuu vakavia sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia. Lakiehdotuksen 2 momentti siirtyisi täten 3 momentiksi.

Myös lakiehdotuksen 4 §:n 2 momenttiin tulisi ottaa maininta ihmisoikeusrikkomuksista. Pykälässä luetteloidaan ne tärkeät ja perusteellista valmistelua vaativat asiat, joista tulee pyytää tarvittaessa selvitystä ulkoasiainministeriöltä ja jotka menevät valtioneuvoston yleisistunnon ratkaistaviksi.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että valiokunnan mietintöön sisältyvä lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvana:

Laki

puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta 9 päivänä maaliskuuta 1990 annetun lain (242/90) 1 §:n 1 ja 2 momentti, 2 §, 4 §:n 2 ja 3 momentti ja 5 §:n 1 momentti sekä *lisätään* 3 §:ään uusi 2 ja 3 momentti seuraavasti:

1 §

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

2 §

(1 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

Maastavientiluvan myöntää hakemuksesta valtioneuvosto tai puolustusministeriö. Jos puolustustarvike kuuluu 5 §:ssä tarkoitettujen tuote-

luokkien ensimmäiseen tai toiseen luokkaan tai jos lupa-asian ulko- ja turvallisuuspoliittinen merkitys muutoin sitä edellyttää *tai jos on epäiltävissä, että puolustustarviketta voidaan käyttää ihmisoikeusrikkomuksiin vastaanottajatai kauttakulkumaassa*, lupahakemus on saatettava valtioneuvoston yleisistunnon ratkaistavaksi.

(3 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

3 §

Puolustustarvikkeen vienti ei ole sallittua sellaiseen maahan, jossa esiintyy vakavia sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia.
(Uusi)

(3 mom. kuten 2 mom. valiokunnan mietinnössä)

4 §

Puolustusministeriön on maastavientilupa-asian sitä edellyttäessä selvitettävä erikseen ulko-

asiainministeriöltä, ettei luvan myöntämiseen ole ulko- ja turvallisuuspoliittista estettä ja ettei luvan saanutta puolustustarviketta voida käyttää ihmisoikeusrikkomuksiin vastaanottaja- tai kauttakulkumaassa.

(3 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

5 §

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Voimaantulosäännös

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Helsingissä 20 päivänä joulukuuta 1994

Anna-Liisa Kasurinen
Arja Ojala

Aarno von Bell
Ismo Seivästö

II

Yhdymme edelliseen vastalauseeseen, jonka mukaan vakavat sisäiset konfliktit ja ihmisoikeuksien loukkaukset muodostavat yksiselitteisen esteen aseviennille ja jonka mukaan tämä pitäisi kirjata myös uuden lain pykäliin.

Hallituksen lakiesityksen hyväksyminen johtaa asevientilupakäytännön liberalisointiin ja avaa samalla päänsä Suomen osallistumiselle Euroopan unionin piirissä tapahtuvaan nykyaikaisten asejärjestelmien kehittelyyn, suunnitteluun ja valmistukseen.

Suomessa tuotettujen puolustustarvikkeiden maastavientiä ovat toistaiseksi säännelleet kansalliset ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittiset näkökohdat, ennen kaikkea puolueettomuuspolitiikka.

Tarkoituksena on kuitenkin lainsäädäntöä muuttamalla siirtyä Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sanelemaan asevientikriteereihin.

Käytännössä uusien asevientikriteereiden hyväksyminen tekee aseviennin aiempaa helpommaksi, vaikka pintapuolinen tutustuminen lakiesitykseen saattaa antaa vaikutelman, että asevientit Suomessa ulkomaille kiristyy nykyisestä.

Ensivaikutelma vientivalvonnan kiristymisestä johtuu siitä, että valvottavien tuotteiden määrä lisääntyy nykyisestä. Tosiasiassa vientilupaehdot kuitenkin lievenevät. Ulkoministeriön lausuntoa luvan myöntämiseksi tarvittaisiin tulevai-

suudessa enää vain poikkeuksellisissa tapauksissa.

Tulkintatapauksissa, jota vienti lähes kaikkiin OECD:n ulkopuolisiin maihin on tähän saakka nykyisen lain pohjalla ollut, pääsääntönä on ollut pidättyvyys. Käytännössä tämä on johtanut varsin usein myös asevientiluvan epäämiseen.

Uusi asevientilaki, mikäli se hyväksytään hallituksen esityksen mukaisesti, turvaa sen puoltajien mukaan nykytilannetta paremmin Suomen puolustusteollisuuden vienti- ja kilpailuehdot.

Lainmuutos perustuu kuvitelmaan, jonka mukaan suomalaisen aseeteollisuuden tuotteilla olisi huomattavaakin kysyntää kansainvälisillä markkinoilla. Asemarkinoiden kiristynyttä kilpailutilannetta ei tässä yhteydessä ole haluttu analysoida.

Asevientiehtojen helpottamisen väitetään parantavan työllisyystilannetta Suomessa.

Puolustustarviketeollisuuden kuvitellulla uusia viennillä luotavien työpaikkojen puolesta puhuvat nyt innokkaimmin samat tahot, joiden päätöksiin on ulkomailta tuotu parisataatuhatta rynnäkkökivääriä samanaikaisesti, kun tuotantoa kotimaassa on supistettu ja työvoimaa irtisanoitettu.

Jatkossa puolustustarvikkeiden vientilupaasiat on tarkoitus siirtää kokonaan kauppa- ja teollisuusministeriölle. Poliittinen harkinta vähenisi näin entisestään.

Hallituksen esityksen mukaan valtioneuvosto vahvistaisi tulevaisuudessa kansainväliset ja turvallisuuspoliittiset periaatteet käsittävät yleiset suuntaviivat puolustustarvikkeiden maastaviennistä. Periaatteet olisivat kuitenkin sen verran väljät, että ne mahdollistaisivat viennin mihin tahansa maahan, jos YK:n turvallisuusneuvosto ja EU eivät nimenomaisesti ole asevientä kieltäneet. Suuntaviivat sisältäisivät periaatteessa rajoituksia viennille maahan, jossa on ulkoisia tai sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkouksia. Lakipykäliin tätä ei ole kuitenkaan haluttu kirjata.

Johtavien EU:n aseviejien — Ranskan, Englannin ja Saksankin — asevientikäytäntö osoittaa, että varustelu-teollisuuden intressit voittavat aina ihmisoikeudet.

Lainmuutos parantaisi hallituksen esityksen mukaan myös Suomen puolustusteollisuuden edellytyksiä osallistua nykyaikaisten puolustusjärjestelmien kehittämisessä ja valmistuksessa kansainväliseen yhteistyöhön, erityisesti pohjoismaisissa ja ”länsieurooppalaisissa puitteissa”.

Lakiesitys annettiin eduskunnalle ennen EU-kansanäänestystä ja siksi ei haluttu sanoa suoraan, että kyse on oven avaamisesta uusien asejärjestelmien yhteiselle suunnittelulle, kehittelyl-

le ja myös valmistukselle EU:n jäsenmaiden kanssa.

Suomen puolustusteollisuuden on tarkoitus osallistua EU-maiden puolustusteollisuuden kanssa nykyaikaisten puolustusjärjestelmien kehittelyyn ja valmistukseen.

EU:n jäsenmaat osallistuvat Naton ja WEU:n puitteissa harjoitettavaan puolustustarvikealan monenväliseen tutkimus-, kehittely- ja valmistustyöhön. WEU:n tavoitteena on EU-maiden yhteisen puolustusmateriaalipolitiikan luominen. Myös Suomi aikoo osallistua tulevaisuudessa WEU:n tarkkailijana WEU:ssa jo tapahtuvaan puolustusmateriaaliyhteistyöhön.

Hallitus väittää, että lainmuutos vahvistaa Suomen puolustustarvikeviennin edellytyksiä, alan teollisuuden kehittymisen tukemista ja siten Suomen puolustusta. Mielestämme lakiesitys on kuitenkin yksi osa sitä muutosta, jonka tulokseksi Suomi vähitellen luopuu itsenäisestä puolustuspolitiikasta, omasta itsenäisestä puolustuksestaan ja myös sotilaallisesta liittoutumattomuudestaan.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että valiokunnan mietintöön sisältyvä lakiehdotus hylättäisiin.

Helsingissä 20 päivänä joulukuuta 1994

Jaakko Laakso

Tuija Maaret Pykäläinen

Eila Rimmi

EDUSKUNNAN
ULKOASIAINVALIOKUNTA

Liite

Helsingissä

13 päivänä joulukuuta 1994

Lausunto n:o 2

Puolustusvaliokunnalle

Eduskunta on lähettäessään 20 päivänä syyskuuta 1994 hallituksen esityksen n:o 132 laiksi puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta puolustusvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi samalla määrännyt, että ulkoasiainvaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa puolustusvaliokunnalle.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina vanhempi hallitussihteeri Seppo Paa-sonen ja nuorempi hallitussihteeri Jari Takanen puolustusministeriöstä, toimistopäällikkö Pasi Patokallio ja lähetystöneuvos Ari Tasanen ulkoasiainministeriöstä, varapuheenjohtaja Indro Tjahjono Indonesian ihmisoikeusjärjestö INSIGHTista, varapuheenjohtaja Laura Lodenius Suomen Sadankomitealiitto ry:stä, projektisihteeri Jari Luoto Amnesty International Suomen osasto ry:stä, puheenjohtaja Kalevi Suomela Suomen Rauhanliitto-YK-yhdistys ry:stä sekä amanuenssi Unto Vesa Tampereen yliopiston rauhan- ja konfliktintutkimuskeskuksesta.

Valiokunnalle on toukokuussa 1993 selostettu esityksen mukaisia puolustustarvikkeiden viennin periaatteita ja hallituksen käsityksiä niiden soveltamisesta. Valiokunta sai 19.4.1994 hallituksen selonteon Suomen asevientipolitiikasta. Sen yhteydessä valiokunnassa olivat kuultavina puolustusministeri Elisabeth Rehn, ulkoasiainministeri Heikki Haavisto, osastopäällikkö Eero Lavonen ja nuorempi hallitussihteeri Jari Takanen puolustusministeriöstä sekä osastopäällikkö Jaakko Laajava, toimistopäällikkö Marita Eerikainen ja lähetystöneuvos Ari Tasanen ulkoasiainministeriöstä.

Käsiteltyään asian ulkoasiainvaliokunta esittää kunnioittavasti seuraavaa.

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta an-

nettua lakia muutettavaksi siten, että puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja niiden kauttakuljetuksesta annetut säännökset ja menettelytavat saatetaan Suomea velvoittavia kansainvälisiä ventialvontajärjestelyjä vastaaviksi ja yhdenvertaisiksi muiden länsieurooppalaisten maiden vastaavien käytäntöjen kanssa.

Esityksen mukaan puolustustarvikkeiden maastavienti ja kauttakuljetus olisi sallittua ainoastaan siihen myönnetyllä luvalla. Lupa-asia ratkaistaisiin asian laadun mukaan valtioneuvoston yleisistunnossa tai puolustusministeriössä.

Maastaviennin sitä edellyttäessä puolustusministeriön tulisi ulkoasiainministeriöltä erikseen selvittää, ettei luvan myöntämiselle ole ulko- ja turvallisuuspoliittista estettä. Lakiin ehdotetaan sisällytettäväksi säännös sellaisen tavaran maastaviennistä, joka on tarkoitettu käytettäväksi ainoastaan toisen puolustustarvikkeen komponenttina. Komponentin maastavientiä todentavan loppukäyttöselvityksen antaisi se, jonka oman tuotteen valmistuksessa komponenttia käytettäisiin.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi asetuksella, mitä tavararyhmiä pidetään puolustustarvikkeina. Samoin ehdotetaan, että puolustusministeriön päätöksellä määrättäisiin yksityiskohteisesti puolustustarvikeluettelosta.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

Nykyinen lainsäädäntö ja lupakäytäntö

Puolustustarvikkeiden maastaviennistä säädetään puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetussa laissa (242/90). Laki sisältää säännökset puolustustarvikkeeksi määriteltävän materiaalin maastavientiä ja kauttakuljetusta koskevasta lupamenettelystä, luvantonta vientiä koskevista rangaistusseuraamuk-

sista sekä tullilaitosta koskevasta valvontatoimeksiannosta. Puolustustarvikkeen maastavienti edellyttää valtioneuvoston tai puolustusministeriön myöntämää lupaa. Laki koskee myös puolustustarvikkeen valmistusoikeuden luovuttamista tai siirtämistä ulkomaille.

Lain piiriin kuuluvat puolustustarvikkeet on säännelty lakia täydentävässä puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetussa asetuksessa (267/90).

Puolustustarvikkeiden maastavientiin vaikuttavia säädöksiä sekä kansainvälisiä sopimuksia ja sitoumuksia ovat lisäksi mm. YK:n turvallisuusneuvoston sitovalla päätöksellä määräämät talouspakotteet, asevientikiellot ja suositukset sekä biologisia, kemiallisia ja tavanomaisia aseita koskevat kansainväliset sopimukset. Tukeakseen kansainvälisiä asesulkuponnisteluja Suomi on vuosina 1991 ja 1992 liittynyt jäseneksi seuraaviin teollisuusmaiden kansallisia vientivalvontatoimia koordinoiviin valvontajärjestelyihin, joiden jäsenyyksyvelvoitteet myös koskettavat puolustustarvikkeiden maastavientiä: ohjusteknologian valvontajärjestely (MTCR), kemiallisten ja biologisten tuotteiden valvontajärjestely eli Australian ryhmä (AG) ja ydinalan kaksoiskäyttötuotteiden valvontajärjestely (NSG).

Voimassa olevan lain mukaan maastavientilupa haetaan puolustusministeriöltä. Ennen lupahakemuksen ratkaisemista puolustusministeriön on hankittava asiasta ulkoasiainministeriön lausunto. Ulkoasiainministeriön lausuntokäytännössä sovelletaan ETYKin 25.11.1993 hyväksymiä tavanomaisen aseistuksen maastasiirtoja ohjaavia periaatteita sekä EU:n asevientikriteerejä.

Ehdottoman esteen viennille muodostavat YK:n turvallisuusneuvoston asettamat sitovat vientikiellot, EU:n ase-embargot tai muut monenvälisesti sovitut vientirajoitteet. Muissa tapauksissa vastaanottajamaan tilanne arvioidaan erittelevästi sekä punnitaan vietävien puolustustarvikkeiden luonne, rooli ja käyttö.

Ongelmallisissa tapauksissa on perussuhtautumisena pidättyvyys. Jos vietäviä tuotteita ei suuren todennäköisyyden perusteella käytetä ihmisoikeusrikkomuksiin vastaanottajamaassa, voidaan lausuntoharkinnassa niiden vientiä puoltaa, jos muut, esimerkiksi Suomen materiaaivalmuiden kehittämiseen liittyvät syyt puoltavat vientiä.

Ulkoasiainministeriön lausunto on ollut kirjallinen. Koska useimmat lupahakemukset ovat koskeneet merkitykseltään vähäisiä ja poliittisesti ongelmattomia vientejä, on ulkoasiainministe-

riö vuoden 1993 alusta antanut yksittäiset hakemuskohtaiset kirjalliset lausunnot korvaavan yleislausunnon niiden vientien osalta, jotka suuntautuvat lähinnä OECD-maihin ja jotka eivät arvonsa johdosta edellytä luvan myöntämistä valtioneuvostossa. Tältä osin toteutettu suullinen lausuntomenettely tuli niin ikään mahdolliseksi sellaisissa tapauksissa, jotka koskevat erityisen vähäisiä vientieriä OECD-alueen ulkopuolelle.

Itse vientilupahakemus käsitellään joko valtioneuvostossa puolustusministeriön esittelystä tai puolustusministeriössä. Puolustusministeriö voi myöntää maastavientiluvan, milloin kysymyksessä on arvoltaan vähäinen maastavienti tai kauttakuljetus taikka puolustustarvikkeiden tilapäinen maasta pois vieminen.

Ennen luvan luovuttamista puolustusministeriö normaalitapauksessa velvoittaa luvan saajan toimittamaan puolustusministeriöön vakuutuksen tavarain lopullisesta käyttäjästä (loppukäyttäjätodistus). Lisäksi vaaditaan tulliviranomaisen antama todistus tavarain maahantuonnista.

Hallituksen esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteena on Suomen puolustustarvikeviennin ja soveltuvien osin myös siviili-luonteisen ase- ja amputarvikeviennin hallinnollisten ja poliittisten ehtojen, toisin sanoen Suomen asevientipolitiikan, saattaminen muodoiltaan yhdenvertaiseksi ja soveltamiseltaan yhdensuuntaiseksi muiden länsieurooppalaisten maiden, erityisesti EU-maiden, vastaavan viennin kanssa.

Voimassa olevan lain epäkohtana on hallituksen esityksen mukaan ollut, että sen soveltaminen on merkinnyt pahimmillaan moniportaista, aikaa vievää lupakäsittelyä jopa suhteellisen vähäisissä vienneissä ja on ollut täten epätarkoituksenmukaista, vanhanaikaista hallintokäytäntöä.

Hallituksen pyrkimyksenä on Suomen puolustustarvikeviennin edellytysten vahvistaminen, alan teollisuuden kehittymisen tukeminen ja Suomen puolustuksen lujittaminen. Muutokset edistäisivät myös Suomen kyseisen teollisuuden edellytyksiä osallistua nykyaikaisten puolustustarvikkeiden kehittelylle ja valmistukselle elintärkeään kansainväliseen yhteistyöhön erityisesti pohjoismaisissa ja länsieurooppalaisissa puitteissa.

Puolustustarvikkeiden viennin lisäämisellä on esityksen mukaan tarkoitus kompensoida puo-

lustusvoimien omien tilausten merkittävä väheneminen. Viennin lisääminen edistäisi olemassa olevan teollisen tuotantokapasiteetin käyttöä, mutta edellyttäisi myös alan uusien vientituotteiden kehittämistä.

Puolustusministeriön työryhmän esityksen mukaisesti esityksessä ehdotetaan, että valtioneuvosto vahvistaisi kansainväliset ja turvallisuuspoliittiset periaatteet käsittävät yleiset suuntaviivat puolustustarvikkeiden maastaviennistä, jotka olisivat perustana lupaviranomaisen toiminnalle.

Suuntaviivat koskisivat sotilaalliseen käyttöön tarkoitettuja tai soveltuvia tavanomaisia aseita, asejärjestelmiä, ampumatarvikkeita, kalustoja ja laitteita sekä niihin liittyviä immateriaalisia oikeuksia. Suuntaviivoihin ehdotetaan sisällytettäväksi Suomea velvoittavista kansainvälisistä sopimuksista ja sitoumuksista johtuvat periaatteet.

Lisäksi suuntaviivat sisältäisivät YK:n, ETYKin ja EU:n hyväksymät asevientikriteerit sekä asevientiperiaatteita. Suuntaviivat jakaisivat puolustustarvikkeet ominaisuuksiensa ja käyttötarkoituksensa mukaisesti erilaisiin ryhmiin. Suuntaviivat antaisivat lupaviranomaiselle ohjeita muun muassa loppukäytön varmistamisesta sekä luvattoman jälleenviennin estämisestä. Myös ohjeet myönnetyn maastavienti- tai kauttakuljetuslupan peruuttamisesta ehdotetaan sisällytettäväksi suuntaviivoja koskevaan asiakirjaan.

Suuntaviivat jakaisivat eri maat eri ryhmiin ulkopoliittisten näkökohtien sekä kansainvälisten järjestöjen asettamien pakotteiden johdosta. Ulkopoliittista estettä ei olisi useimmiten OECD:hen kuuluvilla mailla. Ehdoton ulkopoliittinen este luvan myöntämiselle olisi, jos maahan kohdistuvat YK:n, EU:n, ETYKin tai muiden järjestöjen asettamat asianomaiset pakotteet.

Muiden kuin edellä oleviin maaryhmiin kuuluvien maiden lupaharkinnassa noudatettaisiin kokonaisharkintaa suuntaviivojen mukaisesti. Suuntaviivat sisältäisivät myös rajoituksia viennille maahan, jossa on ulkoisia tai sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia.

Lupaviranomaisina toimisivat edelleen valtioneuvosto ja puolustusministeriö.

Edellä tarkoitettujen tavoitteiden saavuttamiseksi esityksessä ehdotetaan voimassa olevan lain muuttamista siten, että puolustustarvikkeiden maastaviennin periaatteet määräytyisivät Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten ja

sitoumusten (1 §) sekä valtioneuvoston vahvistamien suuntaviivojen mukaisesti (3 §). Maastavienti edellyttäisi jatkossakin aina lupaa (2 §).

Mikäli puolustustarvike kuuluisi ensimmäiseen tai toiseen tuoteluokkaan tai jos maastavientiluvan myöntämiseen liittyvät ulko- ja turvallisuuspoliittiset näkökannat muutoin sitä edellyttäisivät, lupahakemus olisi pääsääntöisesti saatettava valtioneuvoston yleisistunnon ratkaistavaksi. Jos maastavietävä tavara on tarkoitettu käytettäväksi ainoastaan toisen tuotteen komponenttina, niin tavaran lopullisena todistettavana käyttäjänä olisi voitava pitää sitä, jonka tuotteeseen maastavietty komponentti liitetään. Tällaisesta loppukäytöstä vaaditaan erityinen loppukäyttötodistus eli todistus käytöstä omassa tuotannossa (4 §).

Esityksessä ehdotetaan, että asetuksella säädettävän karkeamman neljään tuoteluokkaan jaottelun pohjalta voitaisiin jatkossa puolustusministeriön päätöksellä määrätä puolustustarvikkeiden tuoteluokkien yksityiskohtaisesta sisällöstä (5 §).

Ensimmäiseen tuoteluokkaan kuuluisivat varsinaiset aseet ja asejärjestelmät ja neljanteen eli lievimmän puolustustarvikkeiksi katsottavien tarvikkeiden ryhmään erilaiset sotilaskäyttöön suunnitellut laitteet ja varustus.

Valiokunnan kannanotot

Valiokunta katsoo, että kotimainen puolustusteollisuus on osa uskottavaa ja itsenäistä puolustusta. Täten puolustusteollisuuden tulee ylläpitää riittävää kriisiajan kapasiteettia, osaamista ja tuotantokykyä. Koska Suomen puolustusvoimien hankinnat eivät ole mahdollistaneet puolustusteollisuuden jatkuvaa ja kannattavaa tuotannon ylläpitoa, kotimaisen tilauskannan vähäisyyden vastapainoksi tarvitaan lisäksi puolustustamateriaalin vientiä ulkomaille.

Valiokunta tähdentää, että puolustustarvikkeiden viennin tulee tapahtua asiaa koskevien kansainvälisten sopimuksien ja velvoitteiden mukaisesti, erityisesti ihmisoikeusnäkökohdat huomioon ottaen.

Valiokunta on erityisesti huolestunut siitä, että suomalaisia puolustustarvikkeita on viety sellaisiin maihin, joissa on ollut vakavia sisäisiä konflikteja ja ihmisoikeusrikkomuksia. Ennen kaikkea tulisi suhtautua pidättyväisesti puolustustarvikkeiden vientiin sellaisiin kehitysmaihiin, jotka ovat demokratioina epävakaita ja konflik-

tialttiita ja syyllistyvät vakaviin ihmisoikeusrikkomuksiin. Valiokunta katsoo, että Suomen puolustustarvikeviennin edellytysten vahvistaminen ei saa tapahtua ihmisoikeuksien kustannuksella.

Hallituksen esitys merkitsee valiokunnan mielestä monilta osin parannuksia olemassa olevaan lainsäädäntöön. Esityksessä sitoudutaan kansainvälisten sopimusten velvoitteiden lisäksi myös muiden kansainvälisten sitoumusten mukanaan tuomiin velvoitteisiin sekä määritellään puolustustarvikkeet laajemmin ja tarkemmin kuin aikaisemmin. Ehdotuksessa pyritään lupa-ikäntänsä yksinkertaistamiseen ja päätöksen teon selkeyttämiseen.

Valiokunta katsoo, ettei hallituksen esityksessä kiinnitetä riittävää huomiota ihmisoikeusnäkökohtiin. Valiokunnan mielestä valtioneuvoston vahvistamiin suuntaviivoihin tulee sisällyttää ohje, jonka mukaan puolustustarvikkeiden vienti ei ole sallittua sellaiseen maahan, jossa esiintyy vakavia sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia. Valiokunta katsoo lisäksi, että puolustusministeriön tulee hankkia ulkoasiain-

ministeriön lausunto aina silloin, kun on syytä epäillä, että maastavietävää puolustustarviketta käytetään ihmisoikeusrikkomuksiin. Tulkinnanvaraisissa tapauksissa luvan myöntäminen tulisi aina ratkaista valtioneuvoston istunnossa.

Valiokunta pitää myös tärkeänä, että Suomea sitovat YK:n, ETYKin ja EU:n hyväksymät asevientikriteerit ja -periaatteet tulisi selvästi määrätä lupaviranomaisen toiminnan perustaksi sisällyttämällä ne valtioneuvoston vahvistamiin yleisiin suuntaviivoihin puolustustarvikkeiden maastaviennistä. Suuntaviivoihin tulisi sisällyttää myös määräykset riittävän ja luotettavan selvityksen hankkimisesta puolustustarvikkeen loppukäytön varmistamisesta sekä luvattoman jälleenviennin estämisestä. Näin voidaan taata se, että puolustustarvikkeita ei joudu kriisialueille eikä alueille, joilla tapahtuu ihmisoikeusrikkomuksia.

Ulkoasiainvaliokunta esittää kunnioittavasti,

että puolustusvaliokunta mietintöönsä laatiessaan ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Paasio, jäsenet Haavisto, Jaakonsaari, Kempainen, Korkea-

oja, Kuuskoski, Louvo, Mattila, Ollila, Vistbacka, Wahlström ja Zyskowitz sekä varajäsenet Kalliomäki ja Moilanen.

Eriävä mielipide

Hallituksen esitys n:o 132 laiksi puolustustarvikkeiden maastaviennistä ja kauttakuljetuksesta annetun lain muuttamisesta on mielestämme puutteellinen niiltä osin kuin se koskee asevientä sellaisiin maihin, joissa esiintyy vakavia sisäisiä konflikteja tai ihmisoikeusrikkomuksia.

Viime aikoina ovat huomiota herättäneet valtioneuvoston myöntämät asevientiluvat Indonesiaan ja Turkkiin. Indonesia miehittää laittomasti Itä-Timoria ja on syyllistynyt siellä kansanmurhaan. Turkissa on meneillään sisällissotaa muistuttava tilanne Turkin hallituksen ja maan kurdivähemmistön välillä. Hallituksen perustelu, ettei Suomen näille alueille viemillä kranaatinheittimillä tai panssaroiduilla miehistönkujetusajoneuvoilla voi suoraan rikkoa ihmisoikeuksia, on kestävä.

Mielestämme tällaisia asevientihakemuksia tulisi käsitellä ensi sijassa Suomen ulkopoliittikan ja ihmisoikeuksien näkökulmasta eikä vain kotimaisen aseiteollisuuden vienti-intresseistä käsin.

Asevientiasioden käsittelyä selkeyttäisi jatkossa huomattavasti, että vakavat sisäiset konfliktit ja ihmisoikeuksien loukkaukset muodostaisivat yksiselitteisen ja asevientilain pykäliin kirjatun esteen aseviennille.

Ulkoasiainvaliokunnan puolustusvaliokunnalle antamaan lausuntoon ehdotimme sen vuoksi seuraavaa lisäystä:

”Valiokunnan mielestä hallituksen esitys sisältää myös ongelmallisia piirteitä. Valiokunta katsoo, että ihmisoikeusnäkökohdat tulisi ottaa itse laissa selvemmin esille puolustustarvikkeiden vientiä rajoittavana tai jopa kokonaan kieltävänä

nä seikkana. Valiokunnan mielestä ei ole riittävä, että ainoastaan valtioneuvoston vahvista-miin, kansainväliset ja turvallisuuspoliittiset pe-riaatteet käsittäviin suuntaviivoihin sisältyisi rajoituksia puolustustarvikkeiden viennistä maihin, joissa on ulkoisia tai sisäisiä konflikteja tai ihmisoikeusrikkomuksia. Laissa tulisi valiokun- nan mielestä myös selvästi kieltää suomalaisten puolustustarvikkeiden vienti sellaisiin maihin, joissa tapahtuu vakavia ihmisoikeusrikkomuk- sia. Tällä tarkoitetaan lähinnä sellaisia tilanteita, joissa kohdemaan omat asevoimat tai turvalli- suusjoukot ovat syyllistyneet vakaviin ihmisoi- keusrikkomuksiin.”

”Valiokunta katsoo, että puolustusministe- riön päättämältä puolustustarvikkeiden vien- tiä koskevista asioista tulisi rajoittaa silloin, kun on epäiltävissä, että puolustustarviketta voidaan käyttää ihmisoikeusrikkomuksiin vastaanottaja- tai kauttakulkumaassa. Tällaiset tapaukset lu- keutuvat valiokunnan mielestä niihin laajakaa- toisiin ja periaatteellisesti tärkeisiin asioihin, jot- ka kuuluvat lakiehdotuksen 2 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston yleisistunnon ratkais- taviksi.”

”Lisäksi lain 3 §:ään tulisi lisätä uusi 2 mo- mentti, jossa kielletään puolustustarvikkeiden vienti maihin, joissa tapahtuu vakavia sisäisiä konflikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia. Lakiehdotuksen 2 momentti siirtyisi täten 3 mo- mentiksi.”

”Myös lakiehdotuksen 4 §:n 2 momenttiin tu- lisi ottaa maininta ihmisoikeusrikkomuksista. Pykälässä luetteloidaan ne tärkeät ja perusteellista valmistelua vaativat asiat, joista tulee pyytää tarvittaessa selvitystä ulkoasiainministeriöltä ja jotka menevät valtioneuvoston yleisistunnon ra- taistaviksi.”

Tämän perusteella olisi ulkoasiainvaliokun- nan mielestämme pitänyt lausunnossaan puolus- tusvaliokunnalle esittää hallituksen lakiehdotuk- sen 2, 3 ja 4 §:ään seuraavat muutokset:

2 §

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Maastavientiluvan myöntää hakemuksesta valtioneuvosto tai puolustusministeriö. Jos puo- lustustarvike kuuluu 5 §:ssä tarkoitettujen tuote- luokkien ensimmäiseen tai toiseen luokkaan tai jos lupa-asian ulko- ja turvallisuuspoliittinen merkitys muutoin sitä edellyttää *tai jos on epäiltä- vissä, että puolustustarviketta voidaan käyttää ih- misoikeusrikkomuksiin vastaanottaja- tai kautta- kulkumaassa*, lupahakemus on saatettava valtio- neuvoston yleisistunnon ratkaistavaksi.

(3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

3 §

— — — — —
Puolustustarvikkeen vienti ei ole sallittua sellai- seen maahan, jossa esiintyy vakavia sisäisiä kon- flikteja tai vakavia ihmisoikeusrikkomuksia.

(3 mom. kuten hallituksen esityksen 2 mom.)

4 §

— — — — —
Puolustusministeriön on maastavientilupa- asian sitä edellyttäessä selvitettävä erikseen ulko- asiainministeriöltä, ettei luvan myöntämiseen ole ulko- ja turvallisuuspoliittista estettä *ja ettei lu- van saanutta puolustustarviketta voida käyttää ih- misoikeusrikkomuksiin vastaanottaja- tai kautta- kulkumaassa.*

(3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 13 päivänä joulukuuta 1994

Pekka Haavisto
Antti Kalliomäki

Pertti Paasio
Liisa Jaakonsaari

Jarmo Wahlström
Eeva Kuuskoski

